

การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนบน
กรณีศึกษา โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด

DEVELOPING YOUNG FARMERS TO TAKE ON THE ROLE OF COMMUNITY
LEADERS IN THE UPPER NORTHERN REGION: A CASE STUDY OF RETURN
HOMELAND VOLUNTEER PROJECT

พงศกร กาวิชัย¹ สมคิด แก้วทิพย์² เฉลิมชัย ปัญญาดี³ และสุริยจรัส เตชะตันมินสกุล⁴
Pongsakorn Kawichai¹, Somkit Keawtip², Chalermchai Panyadee³ and Suriyajaras
Techatunminasakul⁴

^{1,2,3,4}วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

^{1,2,3,4}School of Administrative Studies, Maejo University

E-mail: foon27@hotmail.com

Received:	June 10, 2021
Revised:	October 25, 2021
Accepted:	October 27, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่บทบาทผู้นำชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และ 2) ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนในกรณีศึกษาโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการศึกษากรณีศึกษา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ได้แก่ 1) เกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นผู้นำชุมชน 20 คน (ผู้นำแบบทางการ 10 คน และผู้นำแบบไม่ทางการ 10 คน) 2) ครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ 20 คน 3) คนในชุมชน 20 คน และ 4) เจ้าหน้าที่โครงการฯ 3 คน ทั้งหมด 63 คน เน้นการคัดเลือกแบบเจาะจงใช้เครื่องมือการวิจัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดอภิปรายกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เชิงลึกส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ 1.1) การคัดเลือกเกษตรกรรุ่นใหม่หรือคนรุ่นใหม่ที่สนใจกลับชุมชนบ้านเกิด 1.2) การส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยสร้างการเรียนรู้ 1.3) การสร้างฐานคิดเรื่องบทบาทอาสาสมัครในชุมชน 1.4) การสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ชุมชน และ 1.5) การสร้างทักษะสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจด้านเกษตรอินทรีย์ และ 2) ปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ 2.1) ลักษณะภาวะความเป็นผู้นำของเกษตรกรรุ่นใหม่ 2.2) การมีแนวคิดหรือกระบวนการที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนสูง 2.3) การสร้างกลุ่ม และการพัฒนาคนรุ่นใหม่ในชุมชน 2.4) การดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกชุมชน 2.5) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการสื่อสารในชุมชน 2.6) การปฏิบัติงานบนฐานการเกษตรอินทรีย์และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และ 2.7) การสนับสนุนจากครอบครัวในการทำงานชุมชน

คำสำคัญ

การพัฒนาเกษตรกร เกษตรกรรุ่นใหม่ ผู้นำชุมชน เกษตรอินทรีย์ ภาคเหนือตอนบน

ABSTRACT

The objectives of this study were 1) to study the process of developing the potential of the young farmers to take on the role of community leaders in the upper northern region and 2) to study the success factors of the young farmers to be community leaders in the upper northern region in a case study of the return homeland volunteer project. The qualitative research was to study the case study of the sample group, who provided the important information consisted of 1) young farmers who were the leaders of the community 20 persons, (formal leaders ten persons, and informal leaders ten persons); 2) young farmers' families 20 persons; 3) people in community 20 persons and 4) project staff three persons. There was a total of 63 participated in this research. The researcher took purposive sampling as a method of sampling. The instruments were participant observation, focus group discussion, and in-depth interview. The obtained data were analyzed by using content analysis. The validity of the data was examined by using the triangulation method.

The results of the study revealed that 1) the process of developing the potential of the young farmers to be leaders of the community, consists of 1.1) the selection of young farmers or young generations who are interested in returning to homeland; 1.2) promoting and supporting learning factors; 1.3) providing a principle of idea on the role of homeland volunteer; 1.4) creating a young generation of people in the community area and 1.5) creating important perspectives in understanding organic agriculture. 2) To study the success factors of the young farmers to be community leaders in the upper northern region, consists of 2.1) the leadership characteristics of young farmers; 2.2) a high concept or paradigm for community development; 2.3) creating the group and developing young farmers in community; 2.4) participating operations with outside agencies in the community; 2.5) creating a collaborative learning process and communication in the community; 2.6) the Operations focused on organic agriculture and maintained natural resources in the community and 2.7) getting support from family to work in the community.

Keywords

Developing Young Farmer, Young Farmer, Leadership, Organic Farming, Upper Northern Region

ความสำคัญของปัญหา

ในยุคสมัยที่สังคมไทยมีความผันผวนไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ ในขณะที่ระบบการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกับเยาวชน คนรุ่นใหม่จำเป็นต้องมีการปรับตัว และไม่เพียงพอที่จะหล่อหลอมให้คนรุ่นใหม่สร้างชีวิตตนเองให้อยู่รอด ปลอดภัยและมั่นคงในสังคมหรือชุมชนได้ดีเท่าที่ควร มีหน้าซ้ำในระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมืองไทยโดยเฉพาะในชนบท ชุมชนท้องถิ่นทั้งหลายยังไม่สามารถโอบอุ้มดูแลคนรุ่นใหม่ในสังคมที่ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นการตกงานของเด็กจบใหม่ หรือการจำหน่ายสินค้าเกษตรได้น้อยลงและราคาสินค้าเกษตรตกต่ำนำมาสู่การเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ของคนรุ่นใหม่มากขึ้น (Khammungkhun, 2019) ทำให้ในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีแต่เด็กเล็ก คนชรา และวัยกลางคนที่เป็นแรงด้านการเกษตรในพื้นที่ ทำให้ไม่มีคนรุ่นใหม่ที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนหรือเป็นตัวกลางเชื่อมประสานงานทั้งโครงการของภาครัฐหรือภาคส่วนอื่น ๆ ในชุมชน ส่วนประเด็นปัญหาสำคัญของการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะภาคเหนือตอนบนที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงหรือชายขอบที่ขาดทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ทั้งทรัพยากรบุคคล (เด็ก วัยรุ่น หรือวัยทำงาน) ขาดการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ และยิ่งไปกว่านั้นแหล่งการผลิตอาหารหรือการเกษตรกรรมลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้การเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของคนรุ่นใหม่ถือเป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเชื่อมประสานงาน การสื่อสาร (เจรจาพูด สื่อโซเชียล) รวมถึงการเป็นแรงงานในการผลิตสินค้าเกษตรกรรมในพื้นที่ (Sommanasak, 2020) อย่างไรก็ตาม ความเชื่อหนึ่งของคนรุ่นใหม่และครอบครัวในชนบทเห็นว่าการได้ทำงานในระบบอุตสาหกรรมหรือระบบราชการเป็นความสำเร็จของชีวิต ทำให้ชุมชนกลับต้องขาดแคลนแรงงานคนรุ่นใหม่หรือผู้นำรุ่นใหม่เข้ามาขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรกรรมทั้งที่อาชีพหลักของคนในชุมชนและพื้นฐานครอบครัวของคนรุ่นใหม่เหล่านี้มาจากอาชีพการเกษตรที่ถือเป็นอาชีพที่หล่อเลี้ยงในพื้นที่และเป็นอาชีพที่สร้างความมั่นคง ความยั่งยืนให้กับชีวิต ครอบครัว และพื้นที่ภาคเหนือตอนบนได้

จากปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และคนรุ่นใหม่ในการเข้าสู่ภาคการเกษตรกรรมส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรในพื้นที่ ทำให้การทำเกษตรกรรมรายย่อยเริ่มลดลงจากภาคเกษตรกรรมโดยคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญหรือความสนใจด้านการเกษตรกรรมน้อยลง โดยสอดคล้องกับข้อมูลการเปลี่ยนแปลงประชากรภาคการเกษตรของไทยที่มีอายุเฉลี่ยอยู่ในวัยสูงอายุที่มีอายุเฉลี่ยประมาณ 60 ปี โดยส่วนของแรงงานเกษตรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13 ในปี 2546 เป็นร้อยละ 19 ในปี 2556 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศในปี 2560 ที่ประมาณร้อยละ 14 ซึ่งสวนทางกับสัดส่วนของแรงงานอายุน้อย (15-40 ปี) ที่ลดลงอย่างมากจากร้อยละ 48 เป็นร้อยละ 32 ในช่วงเวลาเดียวกัน และสัดส่วนแรงงานสูงอายุได้ปรับเพิ่มขึ้นในทุกพื้นที่ และทุกกิจกรรมการผลิตนั้น (Puey Ungphakorn Institute for Economic Research, 2019) และพื้นที่เกษตรกรรมของเกษตรกรรายย่อยถูกซื้อจากทุนใหญ่เพื่อทำเป็นเกษตรกรรมแปลงใหญ่โดยมีผู้ผลิตเป็นนายทุนที่สามารถดำเนินการในการจัดสรรทุน เช่น ที่ดิน เงิน แรงงาน เทคโนโลยี หรือองค์ความรู้ใหม่ เป็นต้น ที่สำคัญไปกว่านั้นพื้นที่ดังกล่าวมีการให้สารเคมีและการจัดการที่ไม่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติในการทำเกษตรกรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหานี้ถือเป็นรากของปัญหาความอ่อนแอของเกษตรกร (โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย) และการขาดปัญญาชนคนรุ่นใหม่ในการพัฒนาและต่อยอดอาชีพการเกษตรกรรมที่เริ่มมีความรุนแรงมากขึ้นสร้างความเสียหายให้กับภาคการเกษตรกรรม รวมถึงภาพรวม

ของผลกระทบทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม (Pechmak, 2016) โดยความอ่อนแอของภาคการเกษตรกรรมมีหลากหลายประเด็นไม่ว่าจะเป็นปัญหาโครงสร้างของภาคการเกษตรกรรม (ทั้งระดับที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ในการรวมกลุ่มในการต่อรองหรือการผลักดันนโยบาย การขาดการเชื่อมโยงทั้งระบบห่วงโซ่อุปทาน (การจัดการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ) การขาดแคลนแรงงานและการเข้าถึงเทคโนโลยีในแปลงเกษตร การถูกเอารัดเอาเปรียบและการผูกขาดในภาคการเกษตร ปัญหาขาดที่ดินทำกินและปัญหาการใช้ที่ดิน รวมถึงการเสื่อมโทรมของดินเนื่องจากการใช้สารเคมีจำนวนมากในพื้นที่การเกษตร ส่งผลทำให้การขับเคลื่อนภาคการเกษตรกรรมเกิดความอ่อนแอและไม่ต่อเนื่องในการพัฒนาต่ออุตสาหกรรมเกษตรกรรม (Chan-aon, 2017)

การพัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่ในชุมชนเป็นประเด็นร่วมของการทบทวนการแก้ไขปัญหาชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในชนบท ซึ่งภาคเหนือตอนบนมีพื้นที่จำนวนมากกระจายทุกจังหวัด ซึ่งการทำงานพัฒนาภาคการเกษตรกรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เริ่มให้ความสำคัญและเห็นปัญหาของการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรที่ถือเป็นแหล่งการผลิตเกษตรกรรม (พืชผักเมืองหนาว และสินค้าอื่น ๆ มากมาย) ทำให้การจูงใจและการสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ทำงานให้เมือง หรือทำงานภาคอุตสาหกรรมกลับไปสู่ภาคการเกษตรและกลับมาสร้างฐานอาชีพการเกษตรในชุมชนบ้านเกิดถือเป็นความท้าทายเป็นอย่างยิ่ง การที่มีปัญญาชนคนรุ่นใหม่ที่ตั้งใจจะกลับไปใช้ชีวิตในบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อสร้างชีวิต สร้างสังคมชุมชนไปพร้อมกันนั้น จึงเป็นปณิธานที่น่ายกย่อง เชิดชูอย่างยิ่งกับความสำเร็จความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างมหาศาลกับการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ และการเรียนรู้ร่วมผ่านการทำงานร่วมกับกลุ่มภายในและภายนอกชุมชน (Sawangjit, 2020) จนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นผู้นำชุมชน สร้างงานสร้างอาชีพ และพัฒนาชุมชนไปพร้อมกันบนฐานการสร้างชุมชนเป็นเกษตรเชิงนิเวศหรือเกษตรปลอดภัย รวมไปถึงการรวมกลุ่มชุมชนเพื่อรวบรวมผลผลิตสินค้าเกษตรจำหน่ายร่วมกันที่สามารถสร้างพลังต่อรองกับกลุ่มทุนหรือการไม่จำหน่ายผ่านคนกลางที่ต้องเสียค่าการจัดการที่ไม่เป็นธรรมต่อชุมชน การดำเนินงานดังกล่าวสร้างความสำเร็จให้กับการกลับไปสู่ชุมชนในการเป็นผู้นำด้านการเกษตรกรรมเชิงนิเวศ และได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้นำแบบทางการ (ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำไม่เป็นทางการ (ผู้นำกลุ่ม/วิสาหกิจชุมชน/ประธานกลุ่ม) ที่ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และการสร้างกลุ่มเครือข่ายคนรุ่นใหม่กับพัฒนาด้านการเกษตรเชิงนิเวศ ความมั่นคงทางอาหาร และการต่อรองเชิงนโยบายกับหน่วยงานภาครัฐในการเอื้อต่อการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐอย่างเท่าเทียม (School of Administrative Studies, 2017)

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

- 1) กระบวนการ/วิธีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่บทบาทผู้นำชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด มีขั้นตอนอะไรบ้าง
- 2) ความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด มีปัจจัยสำคัญอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่บทบาทผู้นำชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการศึกษากรณีศึกษา โดยข้อมูลในการศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนและลึกซึ้ง ได้แก่

- 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- 2) การจัดอภิปรายกลุ่มย่อย
- 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ 1) เกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นผู้นำชุมชน 20 คน (ผู้นำแบบทางการ 10 คน และผู้นำไม่เป็นทางการ 10 คน) 2) ครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ 20 คน 3) คนในชุมชน 20 คน และ 4) เจ้าหน้าที่โครงการฯ 3 คน ทั้งหมด 63 คน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญเน้นการคัดเลือกแบบเจาะจงและร่วมศึกษาชุมชนของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เกี่ยวข้องมาประมาณ 1 ปี โดยกระบวนการเก็บรวบรวมด้านปฐมภูมิของงานวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่ง ออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 การเก็บข้อมูลเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกเป็นการใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพในการดึงข้อมูลสำคัญที่ไม่สามารถเก็บหรือกำหนดในแบบคำถาม โดยการใช้การสัมภาษณ์เป็นหลัก (การสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ) ช่วงที่ 2 การประชุมกลุ่มย่อยตัวแทนเกษตรกรรุ่นใหม่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการพูดคุยของตัวแทนของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประเด็นผลกระทบจากความสำเร็จหรือสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่เกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทผู้นำของชุมชนและกระบวนการดำเนินงานของหน่วยงานในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ และช่วงที่ 3 สรุปผลการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหา เป็นการประมวลภาพรวมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยนำเอาข้อมูลมาจัดเรียงตามลำดับเนื้อหาสาระและจำแนกจัดหมวดหมู่ออกให้เป็นระบบและทำการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลจากข้อความบรรยายที่ได้จากการสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และการจดบันทึก ทั้งนี้คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Chantavanich, 2013)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด สามารถแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมาของโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด 2) กระบวนการสู่การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน และ 3) ปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด - เป็นการดำเนินงานภายใต้มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ที่ได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุน

สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยมีความร่วมมือการทำงานกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 2) สถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ) 3) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน ซึ่งได้เริ่มดำเนินโครงการฯ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2558 ถึง พ.ศ. 2563 พื้นที่การทำงานโครงการฯ แบ่งออกเป็น 2 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือตอนบน (ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา และจังหวัดน่าน) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ได้แก่ จังหวัดสกลนคร จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดเลย จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดเพชรบูรณ์) โดยโครงการฯ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพคนรุ่นใหม่ในการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ งานพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และการบ่มเพาะฐานคิด/อุดมคติในการทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคม และ 2) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในการสนับสนุนคนรุ่นใหม่กลับไปพัฒนาชุมชนบ้านเกิดด้วยฐานงานเกษตรอินทรีย์ โดยพื้นที่ภาคเหนือตอนบนโครงการฯ ได้เริ่มการรับสมัครเกษตรกรรุ่นใหม่อาสาพัฒนาชุมชนบ้านเกิด ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2558 ถึง พ.ศ. 2562 ทำให้เกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นอาสาสมัคร จำนวน 3 รุ่น รวมทั้งหมดประมาณ 45 คน (ในทั้งหมดประมาณ 20 ชุมชนในชนบท ครอบคลุม ทั้งหมด 6 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน) โดยการดำเนินการในรุ่นที่ 4 ได้รับสมัครคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 15 คน และในปี 2564 จะมีการรับสมัครรุ่นที่ 5 ซึ่งจะทำการเปิดรับสมัครคนรุ่นใหม่ที่สนใจกระจายไปทั่วประเทศทุกภูมิภาค การดำเนินงานโครงการฯ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่มีวาระประมาณ 1 ปี ทั้งนี้โครงการฯ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นอาสาสมัครและสร้างกลุ่มในชุมชน รวมถึงการพัฒนาและดำเนินโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มหรือชุมชนที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดในการพัฒนางานเกษตรกรรมยั่งยืนและฐานยังชีพให้กับตนเองและกลุ่มในชุมชน

2. กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน – โครงการฯ ให้ความสำคัญต่อกระบวนการหรือวิธีการสร้างการเรียนรู้และการความเข้าใจของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการกลับมาพัฒนาชุมชนบ้านเกิดบนฐานการยังชีพด้านเกษตรหรือการประกอบการด้านเกษตรอินทรีย์ โดยสามารถแบ่งกระบวนการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรรุ่นใหม่ออกเป็น 6 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

2.1 การคัดเลือกเกษตรกรรุ่นใหม่หรือคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจ เป็นการสรรหาเกษตรกรรุ่นใหม่หรือคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจมีความมุ่งมั่นแน่วแน่ที่จะกลับมาพัฒนาชุมชนบ้านเกิดหรือชุมชนในชนบท โดยการกำหนดเกณฑ์สำคัญของคนรุ่นใหม่ต้องมีประสบการณ์หรือเคยการทำงานนอกภาคการเกษตรหรือต้องการเปลี่ยนสายงานอื่นมาเป็นการประกอบการด้านเกษตรอินทรีย์ (เช่น งานประจำ บริษัท งานลูกจ้างราชการ หรืออื่น ๆ เป็นต้น) และมีความตั้งใจจะพัฒนาตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมกับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

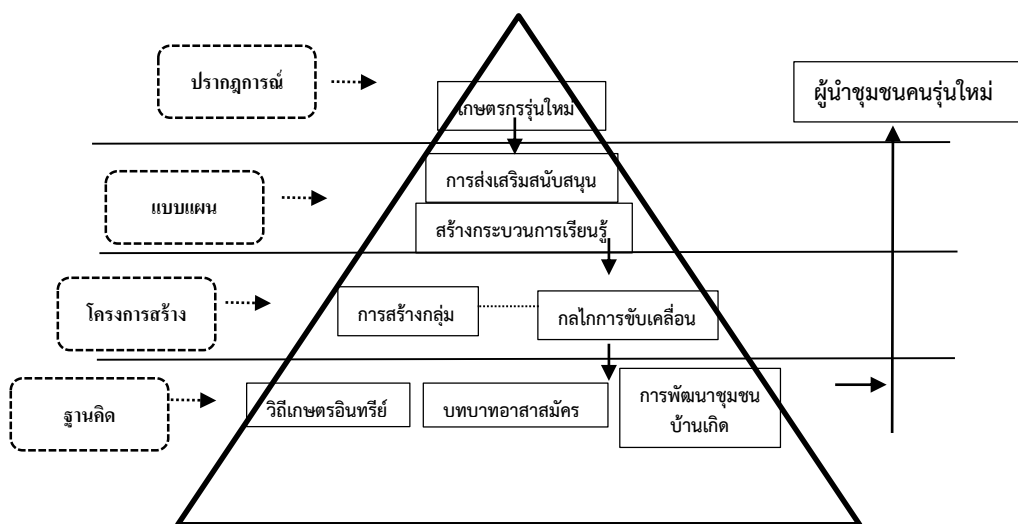
2.2 การส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยสร้างการเรียนรู้ เป็นการสนับสนุนเพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถสร้างการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่และสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ซึ่งการสนับสนุนของโครงการฯ ได้แก่ ค่ายังชีพ (เดือนละประมาณ 5,000 ถึง 9,000 บาท) การเสริมความรู้โดยการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานเพื่อสร้างแรงบันดาลใจที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกลับไปใช้ชีวิตในชุมชน และการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรอินทรีย์

หรือการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในวิถีเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ จากการลงมือปฏิบัติจริงที่เกษตรกรรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ผ่านฐานของชุมชนตนเอง

2.3 การสร้างกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ชุมชน การที่ชุมชนมีอาสาสมัครเกษตรกรหรือคนรุ่นใหม่ในการพัฒนาอาชีพเกษตรอินทรีย์หรือการพัฒนาชุมชนมากกว่า 2 คนขึ้นไปหรือมีกลุ่มคนที่มีความเข้าใจในชุมชนร่วมงานจะทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่มีกำลังใจและสามารถพัฒนางานไปได้ดี และกลุ่มจะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานพัฒนาที่ได้รับการยอมรับในบทบาทหรือการประสานงานของชุมชนทั้งด้านการเกษตรกรรมและด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

2.4 การสร้างฐานคิดเรื่องบทบาทอาสาสมัครในชุมชน เป็นการสร้างฐานคิดที่ไม่ได้เน้นการพัฒนาด้านการเกษตรกรรมอย่างเดียว แต่ต้องเข้าใจการพัฒนาแบบองค์รวมในการพัฒนาชุมชน บ้านเกิดของตนเองที่เกษตรกรรุ่นใหม่ต้องมีความตระหนักรู้ และสร้างสำนึกร่วมในภารกิจที่ต้องทำงานเพื่อชุมชนในประเด็นอื่น ๆ เช่น ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาขยะ ปัญหายาเสพติด และอื่น ๆ เป็นต้น

2.5 การสร้างทัศนคติกว้างขวางและการสร้างความเข้าใจด้านวิถีเกษตรอินทรีย์ โดยโครงการจะเน้นการพัฒนาาระบบเกษตรอินทรีย์หรือวิถีเกษตรอินทรีย์ ซึ่งการสร้างความเข้าใจด้านเกษตรอินทรีย์ที่เป็นทั้งระบบการเกษตรกรรมและความเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนร่วมกันของเกษตรกรรุ่นใหม่ต่อการขับเคลื่อนงานในชุมชน รวมถึงจำเป็นต้องสร้างและประสานการดำเนินงานร่วมกับครอบครัว ชุมชน และองค์กรส่วนท้องถิ่นของพื้นที่เกษตรกรรุ่นใหม่ และยังสามารถเชื่อมโยงนักวิชาการของมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนเข้าไปสนับสนุนในงานเกษตรอินทรีย์ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนของโครงการ

3. ปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน – การยกระดับเกษตรกรรุ่นใหม่ที่กำลังมาอยู่ชุมชนบ้านเกิดสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทการเป็นผู้นำของชุมชน ปัจจัยความสำเร็จ

ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยแวดล้อมภายนอกของเกษตรกรรุ่นใหม่สามารถแบ่งปัจจัยความสำเร็จได้ดังต่อไปนี้

3.1 ลักษณะภาวะความเป็นผู้นำของเกษตรกรรุ่นใหม่ – การเป็นผู้นำของเกษตรกรรุ่นใหม่ นอกจากจะเป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรงที่มีความตั้งใจกลับมาพัฒนาบ้านเกิดบนฐานเกษตรอินทรีย์ ลักษณะส่วนตัวของเกษตรกรรุ่นใหม่ยังมีความโดดเด่นไม่ว่าจะเป็นความเป็นผู้นำสูง มีความรู้ความสามารถ กล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง กล้ารับผิดชอบในการตัดสินใจในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เป็นส่วนรวม มีความมุ่งมั่นในการทำงาน กระตือรือร้น ใฝ่เรียนรู้ คิดเร็ว ทำเร็ว และมีความคิดริเริ่มใหม่ ๆ โดยนำความรู้และประสบการณ์มาประยุกต์ใช้กับการทำงานร่วมกับกลุ่มในชุมชน และเป็นคนที่มีความคิดที่ เปิดกว้าง รับรู้ รับฟังสิ่งใหม่อยู่ตลอดเวลา ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเสียสละ และอุทิศตนในการทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชน ที่สำคัญมีความสามารถที่จะเผชิญกับความสลับซับซ้อน ความคลุมเครือ และความไม่แน่นอน ตลอดจนการเผชิญปัญหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน

3.2 การมีแนวคิดหรือกระบวนทัศน์ต่อการพัฒนาชุมชน – การกลับสู่บ้านเกิดของเกษตรกรรุ่นใหม่ไม่ได้กลับมาเพื่อการสร้างอาชีพหรือการมาดูแลครอบครัวเท่านั้น แต่เกษตรกรรุ่นใหม่เหล่านี้ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ และการเรียนรู้ด้านกระบวนทัศน์ในการกลับมาพัฒนาชุมชนบ้านเกิดอย่างมีแบบแผนและมีเป้าหมายในการกลับมาดำเนินงานหรือกิจกรรมทในชุมชน การเรียนรู้เพื่อสร้างวิสัยทัศน์เป็นการวาดภาพผ่านจินตนาการในการสร้างสรรค์เป็นแผนงาน และโครงการที่จะดำเนินในอนาคตที่คนอื่นมองไม่เห็น หรือมองเห็นโอกาสในอนาคตได้บนฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เห็นว่าการกลับมาพัฒนาบ้านเกิดไม่ใช่แค่ฝันเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการคาดการณ์ วาดภาพ ทบทวนความคิด ความหวัง สิ่งที่ยอยากทำร่วมกับชุมชน พร้อมกับพลังกาย และพลังใจจากครอบครัว ที่เกื้อหนุนมุ่งมั่นต่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

3.3 การสร้างกลุ่ม และการพัฒนาคนรุ่นใหม่ในชุมชน – การทำงานพัฒนาชุมชนสิ่งแรกที่เกษตรกรรุ่นใหม่กลับมาเริ่มต้นและแสวงหาเป็นอันดับแรก คือ การหาเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในการร่วมคิด ร่วมทำ และเป็นกำลังแรงงานในการทำเกษตรและงานชุมชน การสร้างทีมงานในพื้นที่จึงเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญต่อการกลับมาทำงานในชุมชนบ้านเกิดเป็นอย่างมาก นอกจากการสร้างกลุ่มในการดำเนินงานที่เน้นด้านการเกษตรอินทรีย์ การให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนก็สำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เพราะการสร้างทักษะ ความรู้ และความเข้าใจต่อการสร้างชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถขับเคลื่อนงานได้อย่างที่ตนเองวางแผนไว้ จนสามารถจัดตั้งกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ได้สำเร็จ การดำเนินการกลุ่มถือเป็นการสร้างทักษะในการสื่อสารที่ดี ความเป็นธรรมกับเพื่อนทุกคนในกลุ่ม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เวลาทำงานก็จะเน้นให้ทุกคนร่วมกันทำงาน ไม่มีการทำตัวเด่นเพียงคนเดียว หรือมีความรับผิดชอบในการทำงานที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

3.4 การดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกชุมชน – การดำเนินงานเพื่อระดมทรัพยากรหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาด้านเกษตรอินทรีย์หรือการพัฒนาชุมชน ทำให้สามารถขับเคลื่อนงานให้เกิดรูปธรรมได้อย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชนไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ (ตัวเงิน) องค์ความรู้ งานวิจัย ปัจจัยการผลิตเกษตร หรืองานนโยบาย

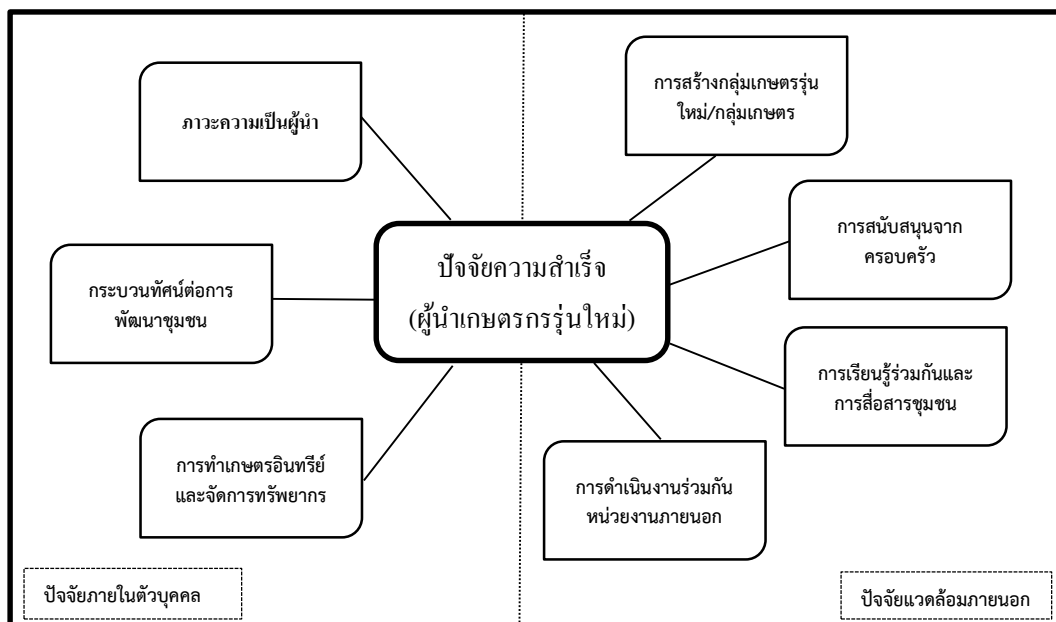
ระดับอำเภอ ผ่านการดำเนินงานโครงการหรือแผนกิจกรรมต่างๆที่ได้กำหนดร่วมกันของกลุ่มและชุมชน โดยกิจกรรมต้องให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการและการแก้ไขปัญหาของตนเอง ส่วนใหญ่เน้นด้านการเกษตรกรรมและการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่ประสานงาน เสนอแนะ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมให้แก่ชุมชนร่วมกับทางหน่วยงานสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3.5 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการสื่อสารในชุมชน – การสร้างการเรียนรู้หรือที่เรียกว่า “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ที่เกษตรกรรุ่นใหม่ เด็ก คนวัยทำงาน และคนชราในชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันและเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะภูมิปัญญาของคนรุ่นพ่อแม่มีความจำเป็นที่ต้องนำมาบูรณาการร่วมกับความรู้สมัยใหม่ที่ได้เล่าเรียนมาอย่างกลมกลืน เช่น การจัดการแหล่งต้นน้ำเพื่อรักษาแหล่งน้ำในการทำเกษตร การดูแลป่าเพื่อชุมชนจะได้ใช้ประโยชน์หรือเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เป็นต้น โดยชุมชนต้องสร้างบทเรียนและพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนตลอดเวลา โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ต้องไม่หยุดนิ่งและแสวงหาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้านกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ การแปรรูป การจัดการตลาด หลักการค้าที่เป็นธรรม เรียนรู้การประสานงานเชื่อมต่อกับองค์กร เครือข่ายต่าง ๆ ทั้งภาคประชาสังคม ภาครัฐ และภาคเอกชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรม ส่วนด้านการสื่อสารได้เริ่มชักชวนชาวบ้านมาช่วยกันทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่คนในชุมชนมีส่วนร่วม การปรึกษาหารือ และมีการจัดการปัญหาร่วมกัน เกษตรกรรุ่นใหม่ยังให้ความสำคัญด้านเคารพต่อผู้อาวุโสให้เข้ามามีบทบาทเป็นที่ปรึกษาต่อปัญหาของชุมชนที่ได้มีการแก้ไขร่วมกันและประสบผลสำเร็จด้วยดี ชาวบ้านรู้สึกพอใจได้ประโยชน์อย่างมากต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นั้น

3.6 การปฏิบัติงานบนฐานการเกษตรอินทรีย์และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน - ความสนใจการทำเกษตรอินทรีย์ถือเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ช่วยรักษาระบบนิเวศของชุมชนและสร้างความปลอดภัยทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและต่อผู้บริโภคตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่สามารถเรียนรู้และได้รับประสบการณ์จากการศึกษาดูงานหรือการส่งเสริมสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ทำให้เข้าใจและรับรู้ถึงผลประโยชน์ของการทำเกษตรอินทรีย์ที่ส่งต่อตัวเกษตรกรรุ่นใหม่เองในการลดต้นทุนการผลิต การได้สินค้าที่มีคุณภาพปลอดภัย รวมถึงส่งผลดีต่อผู้บริโภคในการได้รับอาหารหรือสินค้าเกษตรที่มีความปลอดภัยไม่มีสารเคมีในการบริโภคสินค้า ส่วนการทำงานเพื่อชุมชนถือเป็นภารกิจสำคัญประการหนึ่งที่เกษตรกรรุ่นใหม่ในฐานะอาสาสมัครเพื่อสังคมชุมชนบ้านเกิดต้องปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การตลาด และการแปรรูปในการพัฒนาของกลุ่มของชุมชนให้สามารถพัฒนาความรู้ทักษะในการยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ในชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น

3.7 การสนับสนุนจากครอบครัวในการทำงานพัฒนาชุมชน – ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมคอยสนับสนุนของคนในครอบครัวถือเป็นแรงใจสำคัญอย่างยิ่งที่สนับสนุนให้เกษตรกรรุ่นใหม่ที่กำลังกลับมาชุมชนบ้านเกิด ซึ่งคุณค่าของการกลับมาพัฒนาชุมชนในความคิดของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่คือ การเป็นตัวแทนของชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทนและการทำงานเพื่อส่วนรวมในการพัฒนาชุมชน การได้เห็นครอบครัวมีรอยยิ้ม มีเสียงหัวเราะ ชุมชนมีอาชีพที่ดีเกิดรายได้ที่เป็นธรรม โดยเฉพาะ การ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลดีต่อตนเอง ครอบครัวที่ได้กลับมากินข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากับครอบครัว เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่สุดสำหรับเกษตรกรคนรุ่นใหม่ ส่วนครอบครัวเริ่มเห็นในสิ่งที่กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ ทำหลังกลับมาอยู่ในชุมชนชัดเจนขึ้น เริ่มมีการสนับสนุนในบางเรื่อง แต่บางเรื่องก็มีการตำหนิจาก ครอบครัวกับการทำงานเพื่อส่วนรวมที่ต้องทุ่มเทการทำงานมากเกินไป แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการหัน หน้าคุยกันด้วยเหตุผลและการสร้างความเข้าใจร่วมกันของครอบครัวเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการทำงาน เพื่อชุมชนของผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่

ภาพที่ 2 ปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน

การสะท้อนบทเรียนของการกลับมาสู่บนฐานทรัพยากรและการทำเกษตรกรรมของคนรุ่นใหม่ การพัฒนาจิตใจสู่การเป็นอาสาเพื่อการพัฒนาชุมชน ถือเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้ฝึกฝนตนเองมีวิถีชีวิตที่อยู่รอดและสร้างสรรค์บทบาทเพื่อชุมชน/สังคมในท่ามกลางสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยม การเมืองที่แบ่งขั้วความคิดโดยไม่เคารพความแตกต่างมุ่งแต่ เอาชนะ หรือเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็วเป็นสิ่งที่ต้องการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัย องค์กรภาคสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน มาร่วมกันคิดใช้ประสบการณ์และบทเรียนที่ผ่านมาให้สร้างสรรค์เพื่อต่อยอดในอนาคต การที่คนรุ่นใหม่กลับมาเป็นเกษตรกรและได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน จึงมีนัยยะ มีคุณค่า ความหมายอย่างยิ่งใน ระดับบุคคลเป็นการสร้างปัญญาชนพื้นถิ่นกลับคืนบ้านเกิดอันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการสร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นระบบต่อไป

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้างต้นทำให้สามารถสังเคราะห์การพัฒนาเกษตรกรรมใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษา โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิดที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อการอภิปรายผลที่สะท้อนปัจจัยความสำเร็จและกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรมใหม่สู่บทบาทผู้นำชุมชน ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรรมใหม่สู่การพัฒนาชุมชน – กระบวนการสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรรมใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชนจำเป็นต้องกระตุ้นหรือสร้างภาวะความเป็นผู้นำของเกษตรกรรมใหม่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและมีวิธีการที่หลากหลายในการออกแบบกิจกรรมหรือหลักสูตรของการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรรมใหม่ เช่น การวิเคราะห์ชุมชน/สังคม การศึกษาทุนชุมชน การเป็นผู้ประกอบการทางสังคม การเติมเต็มด้านภายใน (จิตใจ) หรือวิถีชีวิตการทำงานจากผู้รู้ และการศึกษาดูงานสร้างแรงบันดาลใจ เป็นต้น โดยเน้นการเรียนรู้หลักคิดการมองเชิงระบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของเกษตรกรรมใหม่ผ่านการบริหารจัดการแบบครบทั้งวงจร ตั้งแต่การผลิต (ต้นน้ำ) การแปรรูป (กลางน้ำ) และการตลาด (ปลายน้ำ) ที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างตัวเอง ครอบครัว และชุมชนหรือสังคม ขณะเดียวกันการกำหนดเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนต่อการขับเคลื่อนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตนเองสู่การเป็นผู้นำและการเป็นผู้ประกอบการทางสังคมบนฐานวิถีเกษตรอินทรีย์ที่เป็นฐานของการดำรงอยู่ในชุมชนของเกษตรกรรมใหม่ และที่สำคัญไปกว่านั้นการมีภาคีเครือข่ายที่หลากหลายถือเป็น การยกระดับความสามารถและภาวะการเป็นผู้นำที่ดีขึ้นต่อการสร้างความปฏิสัมพันธ์กับองค์กรหรือผู้คนที่อาจนำมาซึ่งโอกาสในการเชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีความสอดคล้องกับหลักการของการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อการเป็นผู้นำของเกษตรกรรมใหม่ (Phukowluan, 2014) ได้แก่ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการมีคุณลักษณะพิเศษที่มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการบริหารอารมณ์และมีจริยธรรม 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา และ 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ที่สำคัญหลักสำคัญประการหนึ่งที่เกิดจากการศึกษาวิจัยของการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่สู่การเป็นผู้นำชุมชน คือ การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้มีความสอดคล้องกับตัวเองและการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต โดยใช้การมองและการวิเคราะห์เชิงระบบขององค์กรรวมมากขึ้น เพื่อสามารถสร้างการแปลงเปลี่ยนจากฐานชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชุมชน และด้านการเมืองท้องถิ่นที่เกษตรกรรมใหม่เข้าไปมีบทบาทและได้รับการยอมรับสู่การเป็นผู้นำชุมชน (Swengam, 2019)

2. การสร้างกระบวนการทัศนคติความเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมของเกษตรกรรมใหม่ในพื้นที่ชุมชน – โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด ที่ได้มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาชุมชนให้มีจิตสำนึกด้านการเป็นอาสาสมัครที่ให้ความสนใจหรือการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งด้านสิทธิความเป็นธรรมและเท่าเทียม การเล็งเห็นผลประโยชน์ของส่วนร่วมมากกว่าส่วนตน หรือด้านความเป็นพลเมืองที่ดีที่สามารถวิเคราะห์ชุมชนและสังคมอย่างเท่าทันไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมใหม่ก็สามารถพัฒนากระบวนการเหล่านี้ได้ ซึ่งสามารถแบ่งกระบวนการทัศนคติสำคัญของการสร้างมโนสำนึกความเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม (Thai Volunteer Service, 2019) ประกอบด้วย 1) การสร้างสังคมทางเลือกผ่านการสร้างมโนธรรมสำนึก/จิตสำนึกทางสังคม เป็นการพัฒนาจิตใจที่ไม่นิ่งดู

ตายต่อสังคมหรือความทุกข์ยากของผู้คนและปรารถนาที่จะเข้าไปให้การช่วยเหลือ ด้วยการเสียสละ
ลงแรงเข้าไปช่วยด้วยจิตใจที่ต้องการให้คนอื่นมีความสุข ถือเป็น การสร้างวัฒนธรรมอาสาสมัครให้เกิด
ขึ้นกับคนในสังคมทุกเพศทุกวัย ทำให้ความเป็นอาสาสมัครอยู่ในชีวิตประจำวันของเกษตรกรรุ่นใหม่
พร้อมที่จะกระทำการบางอย่างเพื่อแก้ไขปัญหาที่พบหรือสิ่งที่เป็นประเด็นปัญหาของชุมชนและสังคม
2) การมองอาสาสมัครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและสังคม เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่
กระบวนการที่ทำให้คนเข้าใจตัวเอง สังคม สิ่งแวดล้อมที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่การ
ทำงานของชุมชนและการประกอบการเพื่อสังคม 3) การสร้างชุมชน/สังคมที่เอาใจใส่กันและกัน
เป็นการคิดถึงเรื่องส่วนรวมและสาธารณะประโยชน์และสร้างชุมชนที่มีความรักความผูกพันของคน
ในชุมชนในการดูแลทั้งสภาพจิตใจและสภาพแวดล้อม ทำให้ผู้คนในชุมชน/สังคมมีมโนธรรมสำนึกร่วม
ที่สำคัญมีจิตใจที่ปรารถนาที่จะเข้าไปช่วยเหลือหรือไม่นิ่งเฉยต่อความรุนแรงที่กระทบต่อบุคคลในสังคม
และ 4) การสร้างอาสาสมัครที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นการมองเรื่องงานอาสาสมัคร/จิตอาสาเป็น
กระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (การเรียนรู้จากการปฏิบัติ) รวมถึงยังมีความสอดคล้องกับ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบชีวิตวิถีทางเลือกและการพึ่งตนเองเพื่อความยั่งยืน
ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดลำพูนที่พยายามสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่มีความเป็นพลเมือง หรือสร้าง
สำนึกพลเมือง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้การเป็นจิตอาสาพัฒนาแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา
หรือการสร้างการเรียนรู้ใหม่ที่สร้างผลกระทบเชิงบวกทั้งในระดับตนเอง ระดับครอบครัว และระดับ
ชุมชน/สังคม ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วมสูงสุด (Jina, et al., 2016)

ดังนั้นส่วนความสำเร็จของการเป็นผู้นำชุมชนของเกษตรกรรุ่นใหม่จำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพ
ในการทำงาน การคิดสร้างสรรค์ การประสานทรัพยากร โดยมีทีมคนรุ่นใหม่ช่วยกันคิดและร่วม
ปฏิบัติการจะทำให้เกิดการยกระดับการทำงานของทีมคนรุ่นใหม่ที่เป็นอาสาสมัครกลับบ้านเกิด
และสามารถมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่และการเชื่อม
ประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือเป็นการสร้างโอกาสให้กับตัวเองและชุมชนต่อการ
ยกระดับการทำงานสู่การขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์และการพัฒนาชุมชนไปสู่การได้รับเลือกเป็น
ตัวแทนของชุมชนให้การดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (ผู้นำแบบทางการ)
หรือประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ) การสร้างความสำเร็จของการกลับมาเป็น
ผู้นำชุมชนจากคนรุ่นใหม่ทำงานเป็นมนุษย์เงินเดือนสู่การเป็นเกษตรกรและผันตนเองเป็นผู้นำชุมชน
โดยมีปัญหาคอขวดมากมายแต่ก็มีกำลังใจแรงสนับสนุนจากครอบครัว กลุ่มและชุมชนที่ทำเกษตรกร
รุ่นใหม่เหล่านี้สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมุ่งเน้นสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ (ด้าน
กองทุนหรืองบประมาณ และโครงการพัฒนาอาชีพของชุมชน) โดยเฉพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความ
ตั้งใจกลับสู่ภาคการเกษตรกรรมและการพัฒนาชุมชนในชนบท ที่ได้ริเริ่มหรือมีความพร้อมที่จะ
รวมกลุ่มในชุมชน และมีศักยภาพในการยกระดับสู่การเป็นผู้นำชุมชน (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็น
ทางการ) ที่มีบทบาทและหน้าที่ประสานงานกับคนในชุมชนและบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมที่

สามารถสร้างรูปธรรมที่เข้มแข็งและต่อเนื่องทั้งกระบวนการการผลิต การแปรรูป และการจัดการตลาดที่เน้นหลักการประกอบการเพื่อสังคมบนฐานการเกษตรอินทรีย์

2. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้ประกอบการรุ่นใหม่สู่การต่อยอดด้านการประกอบการเพื่อสังคมบนฐานเกษตรอินทรีย์ ทั้งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิด และเครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นผู้ประกอบการทางสังคมบนฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ได้มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและสามารถยกระดับการสร้างพื้นที่ชุมชนต้นแบบ

ข้อเสนอแนะวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเน้นกรณีศึกษาระดับโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมสู่ชุมชนบ้านเกิดภาคเหนือตอนบน หากสามารถขยายไปสู่โครงการอื่นๆของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนเพื่อการเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่ผู้นำชุมชนผลการดำเนินงานน่าจะมีผลหลากหลายและปัจจัยที่สำคัญมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการเพิ่มการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อวัดปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการคำนวณทางสถิติเพื่อสามารถกระจายกลุ่มตัวอย่าง หรือพื้นที่ที่มีความหลากหลายมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่เล็งเห็นความสำคัญการวิจัยและอนุมัติทุนสนับสนุนทุนประจำปี พ.ศ. 2560 รุ่นที่ 20

References

- Chan-aon, N. (2017). khwāmman̄khong thāng ‘āhān̄ khōng prathēt Thai [Thailand Food Security]. *The Secretariat of the Senate*. 4(2), 1-6.
- Chantavanich, S. (2013). withīkān̄ wichai choēng khunnaphāp [Qualitative Research]. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Jina, P., et al. (2016). rūpbāep̄ chīwit̄ withīthānḡ luāk̄ læ kān̄ phunḡ ton̄ ‘ēnḡ phuā khwām̄yangyūn̄ khōnḡ kasētrakōṅ̄ run̄ maī naī chāngwat̄ Lamphuṅ̄ [Alternative lifestyle and self-sufficiency for sustainability of the new generation of farmers in Lamphun Province]. Bangkok. Thailand Science Research and Innovation.
- Khammungkhun, S. (2019). kānsānḡ læ phatthanā kasētrakōṅ̄ run̄ maī [Young farmer development]. Retrieved from <https://www.pier.or.th/abridged/2019/13/>
- Pechmak, P. (Ed.). (2016). kān̄ songsoēm̄ kān̄phatthanā rabop̄ sēthakit̄ thānrāk̄ [Local Economy System]. Bangkok: Community Organizations Development Institute.

- Phukowluan, S. (2014). **kānbōrīhān čhatkān sapphayākōṅ manut samrap phūčhatkān nai saī ngān nai thotsawat nā** [Human Resource Management in the 21st Century]. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Puey Ungphakorn Institute for Economic Research. (2019). **sathanākān sūng wai kap phalit phāp læ kāntham kasēt khōng khruārūān kasēt Thai** [The situation of aging and the productivity and agriculture of Thai agricultural households]. Retrieved from <https://www.pier.or.th/abridged/2019/13/>
- Sawangjit, W. (2020). **kānphatthanā samatthana kasētrakōṅ sū kān pen phū nam kasētrakōṅ run mai** [The Farmer Competency Development Towards New Generation of Farmers]. *Journal of Agri. Research & Extension*. 38(1), 126-134.
- School of Administrative Studies. (2017). **phū nam khon run mai : khunkhā hāng withī kasēt ‘insī læ phalang klum khon run mai sū kān plianplæng chumchon bān koēt** [New generation leader :Value of organic farming and the power of the new generation to change the hometown community]. Chiang Mai, Wanida Karnpim.
- Sommanasak, W. (2020). **kān soēsāng læ phatthanā kasētrakōṅ run mai : khwām thāthāī nai patchuban - ‘anāhot** [Enhancement and Development of A new generation of Innovative Young farmers: Current and Future Challenges]. *Journal of Public Administration*. 4(1), 53 - 67.
- Swengam, W. (2019). **chumchon hāng kān patibat** [Communities of Practice: CoP]. Bangkok: Faculty of Education, Chulalongkorn University.
- Thai Volunteer Service. (2019). **phalang khon run mai khapkhūān sangkhom** [Young Moves]. Bangkok. Parbpim.